

Розділ VI

ЄВАНГЕЛЬСЬКІ ХРИСТΙΑНИ-БАПТИСТИ У РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

6.1. Український баптистський рух

у першому десятилітті радянської влади

З першого по восьме жовтня 1918 р. в Києві відбувся перший всеукраїнський з'їзд баптистів. На з'їзд приїхало 110 делегатів. Головував на ньому авторитетний служитель, пресвітер церкви у с. Астраханці Таврійської губернії Федір Прохорович Баліхін. На цьому з'їзді були прийняті Устав церков та проект віросповідного закону, тобто основоположні документи життя та діяльності українських баптистських громад. Прийнято рішення почати видрук журналу «Український баптист».

Того ж 1918 р. благовісник по Єкатеринославській губернії Ісай Єфремович Ісайченко створює Єкатеринославський губернський союз євангельських християн. Він обирається головою цього Союзу і займає цю посаду до 1921 р.

Починаючи з 1917 року, на Україні діяли наметові місії, а саме місії Кириченка, Діка (братського меноніта), Салова-Астахова та Михайлова. Не завжди умови громадянської війни були сприятливими для проповіді Євангелія. Так, Дік та його група з 6 чоловік восени 1919 р. стали жертвою махновців, які стратили їх за те, що вони нібито підривали військовий дух. У тому була якась доля істини, тому що, дійсно, багато хто з вояків внаслідок проповіді покидав лави махновського війська.

1921 р. у Єлисаветграді відбувся Другий всеукраїнський з'їзд баптистів, на який з'їхалось 120 представників громад. На цьому з'їзді було проголошено створення Всеукраїнського союзу баптистів з центром у місті Києві. Головою союзу обрано Д.А.Правоверова, багаторічного

керівника київської громади. На третьому з'їзді, який відбувся у Києві 1922 р. вирішено приєднати Всеукраїнський союз до Всеросійського союзу баптистів. Якщо пригадати, що 1922 рік був роком створення СРСР, то рішення Третього всеукраїнського з'їзду про приєднання ще раз стверджує думку про те, що віруючі не можуть бути вільними від тих процесів, які відбуваються в усьому суспільстві.

Поширенню євангелізаційної роботи сприяло також й те, що після війни до Росії та України повернулось з полону біля двох тисяч новонавернених. Їх навернення було результатом діяльності Євангельського комітету для роботи серед російських полонених у Європі, який був створений у 1916 р. висланим з Росії Вільгельмом Фетлером. У цій роботі йому допомагали й віруючі з числа самих полонених. Така праця призвела до того, що до євангельсько-баптистського руху повернулось декілька тисяч полонених, переважна частина з яких повернулась додому. Багато нових громад в Україні у цей час виникло саме внаслідок діяльності віруючих, що повернулись з полону (наприклад, громада у с.Великому Карабчію Хмельницької області, яка потім стала матір'ю для багатьох інших громад, виникла саме внаслідок проповіді Федора Дзядзя, який повернувся з угорського полону). У Західній Україні багато громад виникає внаслідок проповіді тих, хто ще до Першої світової війни виїхав на роботу до Америки, там увірував, а після війни повернувся додому, але вже як проповідник Євангелія. Це такі брати, як: Олександр Ковалик (с.Северини Хмельницької області), Андрій Штаблавий, який багато працював у Ново-Ушицькому районі тієї ж області, та інші. Після Першої світової війни євангельська звістка була занесена з Росії й у Львівську область.

1920 р. у Москві водночас відбувалися з'їзди євангельських християн та баптистів. Деякі їх засідання проходили спільно. Від двох союзів на цих засіданнях брало участь 60 делегатів, у тому числі І.С.Проханов, Я.І.Жидков, А.Л.Андріїв, М.О.Орлов, В.Г.Павлов, П.В.Павлов, М.Д.Тимошенко та інші. На одному з таких спільних засідань було прийнято рішення про об'єднання союзів в один Всеросійський союз євангельських християн та баптистів при збереженні за громадами права самим обирати свою назву. У питанні посвячення служителів за основу бралися погляди баптистів. Але коли

вирішувалось питання про склад керуючого органу та його місцезнаходження, сторони не дійшли до згоди, тому у практичному плані об'єднання так й не відбулось.

1923 р. вийшла інструкція НКВС про порядок створення релігійних товариств та їх реєстрацію. Для реєстрації громада повинна була подати заяву, перелік своїх п'ятдесяти засновників, статут, повні дані на служителів та розписку пресвітера, що він зобов'язується не вести контрреволюційної роботи. Практично усі громади, що подавали документи на реєстрацію, закладали у своєму статуті пункт, що громада є юридичною особою (з усьому видно, що громади користувались типовим статутом), але цей пункт при реєстрації викреслювався.

Український союз два рази — 1924 р. та 1928 р. — видавав збірник духовних пісень «Арфа», який містив гімни на українській мові. Цей збірник був складений братом І.А.Кметою-Єфимовичем, який добре потрудився у справі перекладу відомих духовних пісень на українську мову, а також сам написав деякі українські духовні пісні.

Перебування у складі Всеросійського союзу мало для українських баптистів не тільки позитивні наслідки, але й негативні, пов'язані з неможливістю оперативного керівництва українськими громадами з московського центру. Тому українські баптисти знову повернулись до ідеї свого власного союзу зі своїм центром, що дозволило б більш оперативно реагувати на ті процеси, що відбувались у житті громад, та ефективно коректувати їх діяльність. Це питання було вирішено на Четвертому всеукраїнському з'їзді баптистів, який відбувся 12-17 травня 1925 року у Харкові (Харків на той час був столицею України) за узгодженням з Пленумом Ради Всеросійського союзу баптистів. На з'їзд з'їхалось 333 делегати. Було вирішено заснувати Всеукраїнський союз об'єднань баптистів, зберігаючи при цьому «повну єдність духу в союзі миру» зі всім братством баптистів Радянського Союзу. Тобто, мова не йшла про сепаратистські тенденції, але поява українського союзу була відгуком на потреби громад в ефективній взаємодопомозі. Було обрано Правління, яке очолив Андрій Прокофович Костюков (1889-1937), відомий пресвітер Єлисаветградської громади. Місцем знаходження Правління став Харків. При Правлінні функціонувало шість відділів: благовістя, видавництва, підготовки благовісників та регентів, фінансовий, юридич-

ний та організаційно-статистичний. На пленумі, який відбувся після з'їзду було обрано дванадцять старших пресвітерів, на яких покладалось керівництво районними об'єднаннями громад. Також старші пресвітери повинні були проводити у відповідних областях дво-трижизневі духовно-повчальні біблійні зібрання для пресвітерів місцевих громад та проповідників, тобто відповідати за їх підготовку. У лютому 1926 р. вийшов з друку перший примірник журналу «Баптист України», редактором якого спочатку був О.Г.Альохін, потім П.Я.Дацко, а пізніше І.Кмета-Єфимович. 1926 р. в Україні налічувалось біля 1000 баптистських церков та груп, більше ніж 400 рукопокладених служителів, 46 постійних благовісників (на утриманні Союзу). Того ж року Всеукраїнський союз став складовою частиною Федеративного союзу баптистів СРСР.

1927 р. у Харкові було видано збірник з 216 пісень «Євангельські пісні», який містив пісні, вибрані з інших збірників. Цей збірник було видано десятитисячним тиражем. Того ж року також у Харкові під редакцією І.С.Захарчука надруковано новий збірник «Рідні наспіви» з російським та українським розділами. Цього ж року в Києві було видано Біблію.

1928 р. у Харкові відбувся П'ятий всеукраїнський з'їзд баптистів, на якому було 476 делегатів (з них 390 з правом ухвального голосу). А.П.Костюкова знову було обрано головою Всеукраїнського союзу, його заступниками стали А.М.Букреев та В.Г.Косолапов. На з'їзді прийнято рішення про будівництво молитовних будинків. Вирішено будувати їх планомірно, своїми силами, не обтяжуючи інші громади проханнями щодо допомоги. Також була прийнята резолюція з мовного питання. Молоді проповідники повинні були вивчати українську мову та проповідувати нею там, де в цьому є необхідність. При цьому також було вирішено, що «по громадах, що на місцях, проповідникам не слід утруднювати один одного з приводу національних питань, але в єдності проповідувати та співати російською, українською та іншими мовами, хто якою володіє, та в якій є потреба».¹ Наступний з'їзд було заплановано провести через три роки, але з'їзд не відбувся.

¹ Див.: Євангельська нива. — 1998. — № 1. — С. 46.

У 20-ті рр. віруючі досягли значних успіхів не тільки у справі євангелізації, але й в господарюванні. Розгорнувся рух господарської «комунізації», тобто створення господарчих комун або кооперативів, які об'єднували євангельських віруючих різних течій (баптисти, євангельські християни, братські меноніти). Знаними були комуні баптистів «Сонце правди» у с.Черепові Проскурівського району та «Об'єднання праці» (спільно з братськими менонітами) у с.Богданівці ДЕРЕЖНЯНСЬКОГО РАЙОНУ, комуна євангельських християн «Царство світла» у ЮР'ІВСЬКОМУ РАЙОНІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ. На тлі перших радянських колгоспів ці господарства вигідно вирізнялися дисциплінованістю, організованістю, результатами праці. Ці господарства проіснували до 1929 року, коли, з одного боку, будь-яка нерелігійна діяльність громад була заборонена, а з другого, було проголошено боротьбу з куркульством, під яку підпадали усі більш-менш заможні селяни, в тому числі й євангельські християни-баптисти.

Цікаво, що якщо баптисти пішли шляхом створення самостійного українського союзу, то євангельські християни в той же час зберегли централізовану структуру в рамках усієї колишньої імперії. Можливо, це пов'язано з більш демократичним управлінням у союзі баптистів та з великим авторитетом І.С.Проханова серед євангельських християн. Громади євангельських християн об'єднувалися в округи (обласні об'єднання), межі яких не збігались з республіканськими та обласними межами. З 1926 по 1931 рр. Союз євангельських християн в Україні очолював Іван Іудович Моторін. Він народився 1895 р. в Одесі. Ще в молодості став членом Одеської церкви євангельських християн. 1920 р. він, за дорученням І.С.Проханова, створює Одеський обласний відділ ВСЕХ, головою якого його й було обрано. У 1924 р. він виїжджає до Берліна як представник російського євангельського братства. Після повернення з-за кордону він разом зі своєю родиною оселяється у Харкові, де працює у місцевій церкві та очолює Союз євангельських християн в Україні. Він розгортає велику видавничу роботу. Під його керівництвом у 1927-1928 рр. виходить щомісячний часопис «Євангелист». У 1931 р. він переїжджає до Московської області.

Поряд з всеросійськими, а потім всесоюзними з'їздами євангельсь-

ких християн проходили й їх окружні з'їзди. Так, на окружному з'їзді 1920 р. в Києві зібралося 103 делегати. На цьому з'їзді стояло питання про створення двомісячних курсів проповідників, а також утворення при церквах початкових шкіл з ліквідації неписьменності. Слід зазначити, що велика увага до освітньої діяльності була характерна саме для євангельських християн, а не для баптистів (хоча це не говорить про те, що баптисти не приділяли уваги цьому питанню). Було обрано дев'ять благовісників, четверо з яких побажали працювати безоплатно. Також було підтверджено положення про безумовну покору державній владі у громадських справах. Головою Ради обласного союзу обрано В.Є.Єгорова, керівника київської церкви євангельських християн. Його заступниками стали С.І.Сударев та Л.Л.Шендеровський. 1926 р. в Києві відбувся перший з'їзд сестер, який організував Союз євангельських християн. 1927 р. І.С.Проханов відвідав Київську та Харківську церкви.

6.2. Євангельський рух в Західній Україні

Євангельське пробудження на теренах Західної України почалось пізніше, ніж на Півдні та Сході. Воно мало деякі особливості, пов'язані з тим, що ці території не входили (хоча б після Першої світової війни) до складу Російської або Радянської імперії.

Про початок українського баптистського руху на Волині вже було сказано. З 1908 р. починається євангельське пробудження в м.Ковелі. Першим проповідником тут був прибулий з Києва Сила Колесников. Через рік, внаслідок його проповіді, а також діяльності місіонерів Союзу євангельських християн Й.Горського, Й.Насипайка та Н.Рудзької, у 1909 р. у Ковелі виникає перша місцева громада євангельських християн. Через декілька років громади євангельських християн існували вже в багатьох інших місцях. Поширення євангельського вчення особливо активізувалось у 1915-1918 рр. Ковельська громада була заареєстрована як філія Петербурзької громади євангельських християн. Першим її пресвітером був Франц Венцкевич, поляк за національністю.